

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/7 (5) - 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saporbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;
Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;
Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);
Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;
Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;
Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;
Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;
Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;
Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;
Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);
Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;
Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor
Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;
Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;
Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;
Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;
Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;
Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ ETISHNING ILMIIY-NAZARIY ASOSLARI	10-14
--	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna

HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN	15-21
--	-------

Загребельская Милена Владимировна

РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОСТИ	22-31
--	-------

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram

SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN	32-42
--	-------

Суюнова Зухра

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	43-49
--	-------

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат

ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА: ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	50-62
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich

HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH ZARURATI	63-69
--	-------

Majitov Maxmud

G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI	70-76
---	-------

Latipov Sardor Shavkatovich

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOYIY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI	77-81
--	-------

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

HUQUQSHUNOS AXLOQIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY ZARURIYATI	82-87
--	-------

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI	88-91
--	-------

Muslimov Sherzod Akbarovich

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA INSON VA OILA MUAMMOSI	92-96
---	-------

Jantayev Maksud Ibragimovich
AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING
DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI 97-101

Qosnazarova Palzada
TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT
MASALALARINING IJTIMOY-FALSAFIY ASOSLARI 102-106

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi
TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH
(YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI 107-110

Burxonova Go'yoxon G'ulomovna
TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY
TERMINOLOGIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI 111-115

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLO) BADIY
PUBLITSISTIKASINING TIL VA USHLUBI TAHLILI 116-122

Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi
INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI
VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK
MUAMMOLARI 123-126

Xolmurotova Gulnora
ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI
BADIY TALQINI 127-132

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Kadirova Moxigul Xamitovna
SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI 133-138

Xidoyatov Baxtiyar Batirovich
O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING
RIVOJLANISH TARIXI 139-147

Давронов Атобек Равшанович
УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ 148-155

Alishayev Sobir Tursunboyevich
JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ
BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI 156-161

Mamatmurodov Farrux
THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT.
THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES
AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS 162-168

Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек
ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ
НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА 169-180

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Hazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovhich</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Saboxat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PRE-TRIAL PROCEEDINGS IN THE CRIMINAL PROCESS OF UZBEKISTAN

Khidoyatov Bakhtiyar Batirovich

Professor, Doctor of Philosophy in Legal Sciences
Department of Criminal Procedural Law
Tashkent State University of Law
E-mail: b.b.xidoyatov@gmail.com

Abstract. This article provides a step-by-step analysis of the history of the development of pre-trial proceedings in the criminal process, mainly studying the genesis of pre-investigation, inquiry and preliminary investigation. The effectiveness of the forms of pre-trial criminal proceedings in various periods is analyzed. The necessity of creating new legal mechanisms for regulating pre-investigation checks, inquiries and preliminary investigations is substantiated.

Keywords: pre-trial proceedings, genesis, a retrospective analysis, inquiry, investigation, control, supervision, criminal procedure, prosecutor, procedural means, limits of criminal investigation.

O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING RIVOJLANISH TARIXI

Xidoyatov Baxtiyar Batirovich

Toshkent Davlat Yuridik Universitetining
Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası
professori, yuridik fanlar nomzodi

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat protsessida sudga qadar ish yuritishning rivojlanishi tarixi tadrijiy tahlil qilingan bo'lib, asosan tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, dastlabki tergovning genezisi o'rganilgan. Jinoyat ishlari bo'yicha sudga qadar ish yuritish shakllarining turli davrlarda samaraligi tahlil qilingan. Tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergovni tartibga solishning yangi huquqiy mexanizmlarini yaratish zarurati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ishni sudga qadar yuritish, genezis, retrospektiv tahlil, surishtiruv, tergov, nazorat, jinoyat protsessi, prokuror, protsessual vositalar, jinoyat tergovining doirasi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N22>

Turkiston Rossiya tomonidan bosib olingunga qadar hozirgi O'zbekiston hududida feodal davlatlar — Qo'qon va Xiva xonliklari hamda Buxoro amirligi mavjud edi. O'sha davrda bu davlatlarda surishtiruv va dastlabki tergov organlari bo'lmagan, shu sababli jinoyatlarni dastlabki tergov qilish amalga oshirilmagan. Adolat diniy ta'limot asosida amalga oshirilgan. Qozilarning sud ish yurituvida dastlabki tergov degan tushuncha umuman bo'lmagan.

Turkiston Rossiya tomonidan bosib olingandan keyin ham u yerda jinoyatlarni dastlabki tergov qilish ishlari olib borilmadi.

Keyinchalik Turkistonda 1864-yilgi Rossiya sud ustavlari tamoyillari joriy qilinib, prokuror nazorati va tergov organlari tizimi tashkil etila boshlandi. Tergov surishtiruv va dastlabki tergov shaklida amalga oshirila boshlandi. Biroq, surishtiruv ko'pincha dastlabki tergov o'rnini egallay boshladi, chunki chor hukumati o'z manfaatlarini himoya qilish, ya'ni taraqqiyparvar unsurlar faoliyatiga qarshi kurashish maqsadida bu unsurlarga qarshi dastlabki tergovdan emas, balki surishtiruvdan — tezlashirilgan tergov va ularni sudga topshirishdan foydalanishga harakat qildi. Buning uchun u Ichki ishlar vazirligining Turkiston qo'riqlash bo'limi va shaharlarning jandarm-politsiya boshqarmasi amaldorlaridan foydalangan [1].

Oktyabr revolyutsiyasidan keyin revolyutsion tartibni saqlash va kontrrevolyutsiyaga qarshi kurash maqsadida tergov-yuridik bo'limi tuzilib, u dastlabki tergovning birinchi organi bo'lib qoldi.

Sudgacha bo'lgan ish yuritish dastlab 1918-yilda qabul qilingan NKVD va NKYUning sovet ishchi-dehqon militsiyasini tashkil etish to'g'risidagi yo'riqnomasida tartibga solingan. Ko'rsatilgan yo'riqnomaning 27-bandi jinoyatlar bo'yicha surishtiruv ishlarini olib borish vazifasini sovet militsiyasi zimmasiga yukladi. Uning surishtiruv olib borish bo'yicha faoliyati doirasi yo'riqnomaning 28-bandida ko'rsatilgan. Sudyalar va tergov komissiyalarining rahbarligi va ko'rsatmalari bo'yicha jinoyat ishlari bo'yicha qidiruv va surishtiruv ishlarini olib borish militsiya ixtiyoriga berildi. 27-bandning xulosa qismida militsiya mansabdor shaxslari surishtiruv ishlarini olib borishda ishchi-dehqon hukumatining tegishli qarorlariga amal qilishlari ta'kidlangan edi.

Shunday qilib, militsiya sovet jinoyat protsessida dastlabki surishtiruv funksiyasi berilgan organ bo'ldi. Garchi militsiya tomonidan o'tkaziladigan tergov harakatlarining soni faqat uchta (tintuv, olib qo'yish va ko'zdan kechirish) bilan cheklangan bo'lsa-da, bu bilan hozirgi zamon surishtiruviga asos bo'lgan tamoyil — surishtiruv organlari tomonidan kechiktirib bo'lmaydigan tergov harakatlari o'tkazilishi boshlangan edi [2].

Barcha dastlabki tergov va surishtiruv organlarining faoliyati alohida tergov harakatlarini o'tkazish qoidalarini o'z ichiga olgan nizomlar bilan tartibga solingan. Bundan tashqari, ushlab turish, tintuv o'tkazish va fuqarolarning shaxsiy huquq va erkinliklariga daxl qiluvchi boshqa ba'zi harakatlarni amalga oshirish tartibi tegishli organlarning yo'riqnomalari bilan tartibga solingan.

Tergov sifatini oshirish masalalarini hal etish o'sha yillarda bevosita sudlarning tashkil etilishi va faoliyati bilan bog'liq edi. Shunga ko'ra, ishlarning xalq sudyalari tergoviga tegishliligi belgilangan. Chunonchi, 1918-yil 16-noyabrda qabul qilingan xalq sudyalari to'g'risidagi birinchi respublika akti — "Mahalliy xalq sudlarini tashkil etish va ularning faoliyati to'g'risidagi yo'riqnoma"ga muvofiq, mahalliy xalq sudining sudloviga tegishli ishlar bo'yicha tergovni olib borish sudyaga; xalq sudida olti nafar xalq maslahatchisi ishtirokida ko'riladigan murakkab ishlar bo'yicha va okrug sudlarining sudloviga tegishli ishlar bo'yicha — 2-sonli sud to'g'risidagi dekret bo'yicha ta'sis etiladigan uch shaxsdan iborat tergov komissiyalariga yuklatilgan. 1918-yil 30-noyabrdagi Xalq sudi to'g'risidagi Nizomda xalq sudi tomonidan olti nafar xalq maslahatchisi ishtirokida ko'riladigan jinoyat ishlari bo'yicha dastlabki tergovni o'tkazish uyezd va shahar tergov komissiyalari zimmasiga yuklatilgan. Qolgan jinoyat ishlari bo'yicha xalq sudi militsiya tomonidan o'tkazilgan surishtiruv bilan cheklanishi yoki ishni dastlabki tergov o'tkazish uchun tergov komissiyasiga topshirishi mumkin edi. Himoyachi jinoyat ishlarini tergov qilish jarayonida shaxs ayblanuvchi tariqasida jalb qilingan paytdan

boshlab ishtirok etishga haqli edi. Biroq, tergov komissiyasi ham, ishni tergov qilayotgan sudyalari ham, agar haqiqatni aniqlash manfaatlari talab qilsa, himoyachining ishda ishtirok etishiga yo'l qo'ymasliklari mumkin edi [3].

1921-yil 18-yanvarda Turkiston ASSR xalq sudi to'g'risidagi yangi Nizom e'lon qilindi. Ushbu hujjatning ko'pgina moddolari dastlabki tergovni amalga oshirish tartibini tartibga solgan. Tergov komissiyalari yakka xalq tergovchilari bilan almashtirildi. Bu jinoyat ishlarini tergov qilish va sudda ko'rib chiqishni farqlashni anglatardi. Endilikda xalq sudyasi emas, balki uchastka xalq tergovchisi mustaqil ravishda jinoyat ishi qo'zg'atar, zarur tergov harakatlarini o'tkazar, ehtiyot chorasini tanlar va bekor qilardi. Tergov komissiyalaridan yakka tergovchiga o'tish dastlabki tergovni tashkil etishning muhim jihatlaridan biri bo'ldi.

1922-yilda qabul qilingan RSFSRning birinchi Jinoyat-protsessual kodeksi surishtiruv organlari sonini ancha kengaytirdi. Unda surishtiruv vazifalari yanada aniq belgilandi va surishtiruv organlari o'tkazishi mumkin bo'lgan tergov harakatlari doirasi kengaytirildi. Surishtiruv organlari jumlasiga quyidagilar kiritildi: militsiya va jinoyat qidiruv organlari; GPU organlari; soliq, oziq-ovqat, sanitariya, texnika, savdo inspeksiyalari va mehnat inspeksiyasi organlari. Inspeksiyalar faqat qonun bilan o'z vakolatiga kiritilgan ishlar bo'yicha surishtiruv o'tkazishlari mumkin edi.

Turkiston ASSR hududida ham amalda bo'lgan RSFSRning 1922-yildagi Jinoyat-protsessual kodeksida dastlabki tergov o'tkazilishi shart bo'lmagan ishlar bo'yicha surishtiruv va dastlabki tergov o'tkazilishi shart bo'lgan ishlar bo'yicha surishtiruv farqlangan. Birinchi guruhdagi ishlar bo'yicha surishtiruv materiallari dastlabki tergov dalolatnomalari o'rnini to'liq bosgan va ishni sudda mazmunan ko'rib chiqish uchun yetarli asos bo'lib xizmat qilgan (1922-yilgi RSFSR JPKning 107-moddasi). Ikkinchi guruhdagi ishlar bo'yicha surishtiruv organlari tomonidan muayyan tergov harakatlari o'tkazilgan bo'lsa, JPKning 111-moddasida ko'rsatilganidek, tergovchi surishtiruv materiallarini to'liq va ishni yetarlicha tergov qilingan deb topib, dastlabki tergovni puxta o'tkazmasdan, faqat ayblov e'lon qilish, ayblanuvchini so'roq qilish va ayblov xulosasini tuzish bilan cheklanish huquqiga ega bo'lgan.

RSFSRning 1922-yildagi JPK bo'yicha surishtiruvga murakkab bo'lmagan jinoyat ishlari bo'yicha o'tkaziladigan eng oddiy tergov sifatida qaralgan (JPKning 107-moddasi). Murakkabroq va muhimroq ishlar bo'yicha esa surishtiruv kechiktirib bo'lmaydigan tergov harakatlarini o'tkazishdan iborat bo'lib, ular bajarilganidan so'ng surishtiruv organlari ishni dastlabki tergovni davom ettirish uchun tergovchiga topshirganlar (JPK 108-moddasi).

Yangi tahrirdagi RSFSR JPK 1923-yil 15-fevralda kuchga kirdi, o'sha yili uning amal qilishi Turkiston ASSR hududiga ham tatbiq etildi.

1922-yilgi JPK va 1923-yilgi JPKda belgilangan surishtiruv va tergov o'rtasidagi chegaralar 1924-yilda, sovet adliya arboblarning 5-Butunrossiya syezdidan so'ng deyarli yo'qola boshladi. Syezd "ular o'rtasidagi farq ularning vakolatlari predmeti bo'lgan tergov obyektlarining o'zlarining murakkabligidadir" degan asosda surishtiruv va tergovni sezilarli darajada yaqinlashtirish zarurligini e'tirof etdi. Shuning uchun ular o'rtasidagi farqlar mohiyat e'tibori bilan funksional chegaralanishga borib taqaladi.

1926-yil 16-iyunda O'zSSR MIQ Prezidiumi birinchi JPKni tasdiqladi va 1926-yil 1-iyuldan uni amalga kiritdi.

Mazkur Kodeksning sakkizinchi bobi surishtiruv organlariga bag'ishlangan bo'lib, u surishtiruv organlarini sanab o'tish bilan boshlangan: militsiya va jinoyat qidiruv organlari,

GPU organlari, soliq, sanitariya, texnika, savdo inspeksiyalari va mehnat inspeksiyasi organlari o'z yurituviga berilgan ishlar bo'yicha; hukumat muassasalari va mansabdor shaxslar o'zlariga bo'ysunuvchi shaxslarning g'ayriqonuniy xatti-harakatlari to'g'risidagi ishlar bo'yicha.

1926-yilgi O'zSSR JPKning 97-moddasiga muvofiq, tergovchi ishga kirishgunga qadar dastlabki tergovni amalga oshirish majburiy bo'lgan jinoyatlar bo'yicha surishtiruv organlari guvohlarni, gumon qilinuvchini so'roq qilish, olib qo'yish, tintuv o'tkazish, ko'zdan kechirish va guvohlantirish, shuningdek, jinoyat sodir etganlikda gumon qilinuvchini ushlab turish huquqiga ega edi.

Gumon qilinuvchi ushlanganligi to'g'risida surishtiruv organi 24 soat ichida tergovchiga, prokurorga, o'ziga taalluqli ishlar to'g'risida esa sudga xabar berishi shart edi.

Surishtiruv o'tkazish muddati bir oydan oshmasligi belgilangan (JPK 103-moddasi). Bu muddatni uzaytirish hech kim tomonidan ko'zda tutilmagan.

To'qqizinchi bobda dastlabki tergov o'tkazishning umumiy shartlari belgilangan bo'lib, unda dastlabki tergov viloyat sudlari va harbiy tribunallar sudloviga tegishli ishlar bo'yicha o'tkazilishi shartligi, boshqa ishlar bo'yicha esa xalq sudining qarori yoki prokurorning taklifiga ko'ra o'tkazilishi mumkinligi haqida so'z yuritilgan. Dastlabki tergov gumon qilinuvchiga ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish to'g'risidagi qaror e'lon qilingan kundan e'tiboran ikki oy ichida tugallanishi kerak edi. Bu muddat ichida tergovni tamomlashning iloji bo'lmagan taqdirda tergovchi tergovni tamomlashni kechiktirayotgan sabablar to'g'risida prokurorga ma'lum qilishi shart edi. Tergov muddatini uzaytirish tartibi belgilanmagan. Viloyat sudlari sudloviga tegishli ishlar bo'yicha dastlabki tergov xalq tergovchilari va viloyat sudlari huzuridagi tergovchilar tomonidan tegishli prokuror nazorati ostida olib borilgan. Barcha ishlar bo'yicha tergovchi ayblov e'lon qilishi, ayblanuvchini so'roq qilishi va ayblov xulosasini tuzishi shart edi (108-modda).

O'zSSR JPKni qo'llash amaliyoti, xususan, ishni sudga qadar yuritishning holati shu yillarda qabul qilingan bir qator qonun hujjatlari va rahbar organlarning direktiv ko'rsatmalariga bog'liq edi. Chunonchi, 1925-yil dekabrda qabul qilingan O'zSSR Adliya xalq komissarligi to'g'risidagi Nizomga muvofiq unga tergov va prokuratura organlariga umumiy rahbarlik qilish yuklatilgan edi [4]. NKY prokuraturasi bo'limi jinoiy ta'qib qilish huquqiga ega bo'lib, tergov, surishtiruv va GPU organlari faoliyatini kuzatib borgan. O'zSSR MIQ va XKSning 1928-yil 27-oktyabrdagi "O'zSSR sud organlariga rahbarlik qilish tartibi to'g'risida"gi qarori qabul qilinishi bilan adliya xalq komissarining o'rinbosarlaridan biri respublika prokurori, ikkinchisi esa O'zSSR Oliy sudining raisi hisoblangan [5]. Bu prokuratura organlari bilan sud muassasalarini bir-biridan ajratish yo'lidagi dastlabki qadam edi. O'zSSR MIKning 1928-yil 1-dekabrdagi qarori bilan tergov apparati prokuratura organlariga bo'ysundirildi [6]. Amaliyotda tergovchilarning prokuraturaga o'tishi tergovchilarning surishtiruv organlariga nisbatan prokurorlik funksiyalarini amalga oshirish bo'yicha vakolatlarini kuchaytirdi va kengaytirdi. Tergovchilar surishtiruv organlari faoliyatini kuzatibgina qolmay, balki surishtiruv organlari tomonidan tamomlangan ishlar bo'yicha ayblov xulosasini tasdiqlaydigan, ayblanuvchilarni sudga oshiradigan, ushbu ishlar bo'yicha sud majlislarida davlat ayblovchisi sifatida ishtirok etadigan bo'ldilar (94, 97, 102 va boshqa moddalar). O'zSSR JPK 1926-yil).

1929-yil 29-iyunda O'zSSRning yangi (ikkinchi) jinoyat-protsessual kodeksi qabul qilinib, shu yilning 1-avgustidan amalga kiritildi.

G.A.Abdumajidov haqli ravishda ta’kidlaydiki, qonunni sodda va mehnatkashlar uchun tushunarli qilishga intilish amalda protsessual fanning ko’plab yutuqlaridan voz kechishga, amalda o’zini to’liq oqlagan O’zSSR JPKning bir qator normalarini chiqarib tashlashga olib keldi. Avvalgi JPKda ko’plab kamchiliklar mavjud edi, biroq 1929-yilgi JPK ularni bartaraf etmadi, balki ko’paytirdi [7].

O’zSSR JPKning 4-moddasida shunday deyilgan edi: “Dastlabki tergov tergovchilar, militsiya, jinoyat qidiruv, birlashgan GPU organlari, ularni yuritish bo’yicha maxsus inspeksiyalar va maxsus qonunlar bilan tergov qilish huquqi berilgan boshqa hokimiyat organlari tomonidan amalga oshiriladi.”

Quyidagilar ham tergov olib borish huquqiga ega bo’lgan:

- 1) muassasalar, tashkilotlar va korxonalarining yuriskonsultlari;
- 2) matlubot jamiyatlari taftish komissiyalarining raislari va a’zolari;
- 3) O’zbekiston davlat ulgurji-chakana savdo tresti tizimi instruktori;
- 4) moliya-byudjet inspeksiyasi inspektori.

Mazkur surishtiruv organlari, O’zSSRning 1929-yilgi JPKning 4-moddasida nazarda tutilganidek, “qonun bilan surishtiruv o’tkazish huquqi berilgan boshqa hokimiyat organlari” deb e’tirof etildi.

Shuni ta’kidlash kerakki, yuqorida sanab o’tilgan surishtiruv organlarining jinoyat ishini qo’zg’atish huquqlari ma’lum darajada cheklangan edi, chunki ko’rsatilgan mansabdor shaxslar jinoyat ishini qo’zg’atish to’g’risida qaror chiqarishda ushbu qarorning nusxasini majburiy tartibda nazorat qiluvchi prokurorga yuborar va undan qarorga roziligi to’g’risida tasdiqnoma olar edi. Faqat shu holdagina ish qo’zg’atilgan deb hisoblangan [8].

1929-yilgi O’zSSR JPKning 4-moddasi mazmunidan ko’rinib turibdiki, unda surishtiruv va dastlabki tergov tushunchalari mavjud emas, chunki bu ikki tushuncha bitta umumiy “dastlabki tergov” tushunchasiga birlashtirilgan. JPK ushbu ikki institut oldiga umumiy vazifalarni qo’ygan va tergov muddatlari hamda ishlarning tergovga tegishliligi hajmini tartibga solgan.

Shu bilan birga, 1929-yilgi JPKning 10-moddasi tergovchiga har qanday ishni to’liq tergov qilish uchun surishtiruv organlariga topshirish huquqini bergan. Amaliyotda bunday holat dastlabki tergov va surishtiruv o’rtasidagi chegaralarning sezilarli darajada yo’qolishiga va tergovchilar tomonidan tergov qilinadigan ishlar sonining keskin kamayishiga olib keldi.

Shunday qilib, 20-yillarning oxiriga kelib surishtiruv va dastlabki tergov o’rtasidagi chegara yo’qola boshladi, chunki tergovchilar va prokurorlar dastlabki tergov o’tkazilishi kerak bo’lgan jinoyat ishlarini tergov qilish uchun surishtiruv organlariga topshirish huquqidan keng foydalana boshladilar. Bu yo’lning noto’g’riligiga ishonch hosil qilish uchun ko’p yillar kerak bo’ldi [9].

1934-1936-yillarda qabul qilingan umumittifoq qonunlariga ko’ra, davlat jinoyatlari va boshqaruv tartibiga qarshi jinoyatlar to’g’risidagi ishlar bo’yicha davlat xavfsizligi boshqaruv organlari, yong’inga qarshi qoidalarini buzish to’g’risidagi ishlar bo’yicha yong’indan saqlash organlari va avtotransportda ko’cha harakati qoidalarini buzish, avtohalokatlar, transportdan noto’g’ri foydalanish va unga jinoiy xo’jasizlarcha munosabatda bo’lish, avtotransportda intizomni buzish to’g’risidagi ishlar bo’yicha davlat avtomobil nazorati organlari dastlabki tergov olib borish huquqiga ega bo’ldilar.

O‘zSSR JPK 1929-yilda tergov va nazoratni amalga oshirishda prokuror va tergovchi o‘rtasida keskin chegara qo‘ymagan. Aslida tergovchi boshqa tergov organlariga nisbatan prokuror hisoblangan. Bu holat respublika prokurorining 1933-yil 20-noyabrdagi “Tergov va tergov ishi ustidan nazoratni qayta qurish to‘g‘risida”gi direktiv xati bilan tuzatildi. Bu xat nazoratni ham, tergovga rahbarlikni ham prokurorlar zimmasiga yuklagan edi [10].

50-yillarning o‘rtalarigacha surishtiruv va dastlabki tergov o‘rtasida aniq protsessual chegaralar bo‘lmagan. Ular o‘rtasidagi bunday aniq chegaralar 1955-yil 24-maydagi SSSRda prokuror nazorati to‘g‘risidagi Nizom, 1958-yil 25-dekabrda SSR Ittifoqi va ittifoqdosh respublikalar jinoyat sudlov ishlarini yuritish asoslari kabi hujjatlar qabul qilingandan so‘ng paydo bo‘ldi.

SSR Ittifoqi va ittifoqdosh respublikalar jinoyat sudlov ishlarini yuritish asoslari qabul qilingandan so‘ng, 1959-yil 21-mayda O‘zbekiston SSR Jinoyat-protsessual kodeksi tasdiqlandi va 1960-yil 1-yanvardan boshlab amalga kiritildi.

Uning asosida avvalgidek jinoyat sudlov ishlarini yuritishning davlat organlarining ustunligini ta‘minlovchi oshkorlik va ularni jinoyat ishi holatlarini har tomonlama, to‘liq va obyektiv tekshirishga majburlovchi moddiy haqiqat kabi tarixan shakllangan tarkibiy qismlari yotardi, bu esa mahalliy jinoyat sudlov ishlarini yuritishning kontinental-huquqiy tabiatiga mos kelardi. Shu bilan birga, jinoyat-protsessual faoliyatning mazmuni sudga qadar ish yuritishni ikkita mustaqil bosqichga: jinoyat ishini qo‘zg‘atish va dastlabki tergovga aylantirish, shuningdek, sudga qadar ish yuritishda himoya ta‘sirining yo‘qolishiga va sudga qadar ish yuritishda himoya ta‘sirining amalda yo‘qolishiga olib kelgan jiddiy ayblovga moyillik yo‘li bilan o‘zgardi [11].

1959-yildagi O‘zSSR JPK asoslari jinoyat ishlarini dastlabki tergov qilishning ikki shaklini: surishtiruv va dastlabki tergovni mustahkamladi hamda dastlabki tergov organlarining to‘liq ro‘yxatini berdi. Surishtiruv ikki shakldan iborat bo‘lib, birinchisi dastlabki tergov yuritilishi shart bo‘lmagan ishlar bo‘yicha to‘liq hajmda surishtiruv yuritishni qamrab olgan bo‘lsa, surishtiruvning ikkinchi shakli kechiktirib bo‘lmaydigan tergov harakatlarini o‘tkazish va dastlabki tergov yuritilishi shart bo‘lgan ishlar bo‘yicha ishni tergovchiga topshirishdan iborat bo‘lgan.

O‘zSSR JPKning 28-moddasi va 97-moddasiga muvofiq surishtiruv organlari qatoriga quyidagilar kiritilgan:

- 1) militsiya organlari (militsiya);
- 2) harbiy qismlar, qo‘shilmalar komandirlari va harbiy muassasalarning boshliqlari — bo‘ysunuvchilar yoki harbiy xizmatchilar, shuningdek harbiy xizmatga majburlar tomonidan xizmatni yoki o‘quv yig‘inlarini o‘tash chog‘ida sodir etilgan barcha jinoyatlar to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha; harbiy muassasalarda va harbiy qismlarda yoxud muassasa yoki qism ixtiyorida ishlayotgan harbiy xizmatchi bo‘lmagan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha;
- 3) axloq tuzatish-mehnat muassasalarining boshliqlari — axloq tuzatish-mehnat muassasasi joylashgan yerda sodir etilgan jinoyatlar to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha;
- 4) davlat yong‘in nazorati organlari — yong‘inlar va yong‘inga qarshi qoidalarni buzganlik to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha;
- 5) chegara qo‘riqlash organlari — davlat chegarasini buzganlik to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha;

6) davlat xavfsizlik qo‘mitasi organlari — ular tomonidan dastlabki tergov o‘tkazilayotgan ishlar bo‘yicha.

Bayon etilganlardan ko‘rinib turibdiki, surishtiruv organlari ro‘yxatiga sanitariya, texnika, savdo inspeksiyalari va boshqalar kiritilmagan, chunki qonun chiqaruvchilar bu muassasalarni surishtiruv o‘tkazish huquqidan mahrum qilishga qaror qilganlar. Dastlabki tergov prokuratura, ichki ishlar va davlat xavfsizligi organlari tergovchilari tomonidan olib borilgan.

1959-yilgi O‘zSSR JPKga muvofiq dastlabki tergovni yuritishda himoyachi ishtirok etishi nazarda tutilgan bo‘lsa, surishtiruvni yuritishning soddalashtirilgan shakli sifatida tergovda himoyachi ishtirok etmagan [12].

Prokurorning dastlabki tergov va surishtiruvni amalga oshirishda qonunlar ijrosi ustidan nazorat qilish bo‘yicha huquq va majburiyatlari, ayblov xulosasi bilan kelib tushgan ish bo‘yicha prokuror hal qilishi lozim bo‘lgan masalalar va ular bo‘yicha uning qarorlari va hokazolar sanab o‘tilgan.

Sobiq ittifoq davrida jinoyat-protsessual faoliyatning o‘ziga xos xususiyati shundan iborat ediki, jinoyat-protsessual faoliyatda davlat organlarining mavqeyi ustun bo‘lib, jinoyat-protsessual faoliyat jarayonida yuzaga keladigan har qanday masala yoki mansabdor shaxs tomonidan, yoki uning rahbari tomonidan hal qilinar edi. Boshqa ishtirokchilarga, xususan, gumon qilinuvchi va ayblanuvchiga tergovchining ishini indamay kuzatib turuvchi statistlar roli berildi. Butun jarayonning dvigateli jamoatchilik manfaati edi [13].

1994-yil 22-sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi JPK qabul qilinib, 1995-yil 1-apreldan qonuniy kuchga kirdi, uni sudga qadar yuritish barcha jinoyat ishlari bo‘yicha dastlabki tergovni amalga oshirish majburiyatini yukladi.

Dastlabki tergovni olib borish prokuratura, ichki ishlar va Milliy xavfsizlik xizmati tergovchilariga yuklatildi. Shuningdek, dastlabki tergovni prokurorlar ham olib borishi mumkin.

Surishtiruv olib borish kechiktirib bo‘lmaydigan tergov harakatlarini o‘tkazish va ishni tergovchiga albatta topshirish bilan cheklanar edi.

Surishtiruv ishlarini yuritish quyidagi surishtiruv organlariga yuklatilgan:

- 1) militsiya;
- 2) harbiy qismlar, qo‘shilmalar komandirlari, harbiy muassasalar va o‘quv yurtlari boshliqlari;
- 3) milliy xavfsizlik xizmati organlari;
- 4) O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining jazoni ijro etish tizimini boshqarish organlari boshliqlari, qamoq tarzidagi jazoni ijro etish muassasalari, jazoni ijro etish koloniyalari, tarbiya koloniyalari, tergov hibsonalari va turmalarning boshliqlari;
- 5) davlat yong‘in nazorati organlari;
- 6) chegaralarni qo‘riqlash organlari;
- 7) uzoq safarda bo‘lgan dengiz kemalari kapitanlari;
- 8) davlat soliq va bojxona xizmati organlari.

Surishtiruv organlari ro‘yxati bir necha marta o‘zgartirildi va 2017-yil 6-sentyabrga qadar O‘zbekiston Respublikasi JPKning 339-moddasiga muvofiq surishtiruv kechiktirib bo‘lmaydigan tergov harakatlarini o‘tkazishdan iborat bo‘ldi.

Amaldagi JPKga ko'ra, 2017-yil 6-sentyabrda surishtiruv isloh qilinib, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organlar ro'yxati belgilanganidan so'ng, shuningdek, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organlarning vazifalari va vakolatlaridan kelib chiqib, jinoyat alomatlarini va uni sodir etgan shaxslarni aniqlash maqsadida zarur choralar ko'rish, shu jumladan, ilmiy-texnika vositalaridan foydalanish, jinoyat ishi bo'yicha dalil sifatida foydalanilishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni aniqlash kabi vazifalar Jinoyat-protsessual kodeksi qoidalariga muvofiq tekshirilgandan so'ng, ushbu organlarning ba'zilari shu maqsadda ilgari surishtiruv organlariga yuklatilgan tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazishga haqli ekanligi endilikda tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organlarga yuklatilmoqda.

Hozirgi vaqtda tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organlar O'zR JPKning 39¹-moddasida sanab o'tilgan.

Hozirgi vaqtda tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organlar O'zR JPKning moddasida sanab o'tilgan.

Surishtiruv jinoyatlarni ochish, ularga chek qo'yish va ularning oldini olish maqsadida qo'zg'atilgan jinoyat ishlari bo'yicha kechiktirib bo'lmaydigan tergov harakatlarini yuritish shaklida amalga oshiriladigan, jinoyat-protsessual qonuni bilan maxsus vakolat berilgan davlat organlari va mansabdor shaxslarning faoliyati bo'lmay, tergovning soddalashtirilgan shakliga aylandi. Surishtiruv, dastlabki tergov singari, O'zbekiston Respublikasi JPKning 320³-moddasida ko'rsatilganidek, tergov shakli hisoblanadi, O'zbekiston Respublikasi JPKning 320¹-moddasiga muvofiq esa, tergovga qadar tekshiruv bilan birgalikda sudga qadar ish yuritish shakli hisoblanadi.

Amaldagi JPKga muvofiq himoyachining ishni sudga qadar yuritishda ishtirok etishi shaxs amalda ushlangan paytdan e'tiboran yoki shaxsni ishda gumon qilinuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish to'g'risidagi qaror bilan tanishtirilgan paytdan e'tiboran nazarda tutiladi. Avvalgi jinoyat-protsessual qonunlardan farqli o'laroq, amaldagi JPKda sudga qadar ish yuritishda himoyachining real ishtiroki mustahkamlangan bo'lib, bu himoyachidan voz kechish bayonnomasini tuzishda ifodalanadi, unda nafaqat tergovchi, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, balki himoyachi — advokatning imzosi ham bo'lishi kerak.

Prokurorlarga ishni sudga qadar yuritish bosqichlarida nazorat qilish, shuningdek, O'zR JPKning 382-moddasiga muvofiq ayrim protsessual majburlov choralari qo'llash va ayrim tergov harakatlarini o'tkazishga ruxsat olish to'g'risida sudga iltimosnoma kiritish huquqi yuklatiladi.

Tergov sudyasining ishni sudga qadar yuritishga doir vakolatlari O'zR JPKning 31¹ - moddasida sanab o'tilgan.

Shunday qilib, O'zbekistonda jinoyat protsessida sudga qadar ish yuritishning aralash model doirasida shakllanishi genezisi bugungi kunda ommaviy-hokimiyat organlari — tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, dastlabki tergov, prokuratura va sud tizimini shakllantirdi.

Jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari va mansabdor shaxslar bilan bir qatorda ishni sudga qadar yuritishda advokat ham gumon qilinuvchining, ayblanuvchining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qiluvchi, shuningdek guvoh va jabrlanuvchining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qiluvchi professional yurist sifatida faoliyat ko'rsatadi. Ushbu tizim evolyutsion yo'l bilan o'zgarib, rivojlanib kelgan. Ko'rinib turibdiki, sudga qadar ish yuritishning mazkur tizimida O'zbekiston jinoyat protsessida sudga qadar ish

yuritishning protsessual jihatdan mustaqil ishtirokchilari bo'lgan surishtiruvchi va tergovchi asosiy ishtirokchilar hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib va o'tkazilgan tahlillar asosida O'zbekiston Respublikasi jinoyat protsessida sudga qadar ish yuritishning vujudga kelishi va rivojlanishining quyidagi bosqichlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchi bosqich — Oktyabr to'ntarishiga qadar (1864-1917-yillar) bo'lgan davrda sudgacha bo'lgan ish yuritish va tergovning paydo bo'lishi.

Ikkinchi bosqich — oktyabr to'ntarishidan keyin va O'zSSR JPK qabul qilingunga qadar (1917 — 1924 yy.) sudgacha ish yuritish va dastlabki tergov to'g'risidagi qonun hujjatlarining qabul qilinishi.

Uchinchi bosqich — sovet davrida O'zSSR JPKning birinchi, ikkinchi va uchinchi (1926 — 1994-yillar) normalariga muvofiq sudgacha ish yuritishning rivojlanishi;

To'rtinchi bosqich — O'zbekiston Respublikasi JPKga muvofiq zamonaviy sudgacha bo'lgan ish yuritishni shakllantirish va isloh qilish (1995-yil – hozirgi kungacha).

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдумажидов Г. Развитие законодательства о расследовании преступлений Т.: Узбекистон, 1974. –С.9.
2. Портнов В.П. Процессуальные формы дознания 1919-1920 гг. // Правоведение.- 1969.- № 2.- С.11-12.
3. Абдумажидов Г. Расследование преступлений. – Т.: Узбекистон, 1986. С.29-30.
4. СУ УзССР, 1925, № 16, ст. 174.
5. СУ УзССР, 1928, № 44, ст. 292.
6. СУ УзССР, 1928, № 49, ст. 322.
7. Абдумажидов Г. Развитие законодательства о расследовании преступлений. – Т.: Узбекистон, 1974. С.36, 44-46.
8. Хусанов М.Т. Предварительное расследование в Узбекской ССР.- Т.: Узбекистон, 1983.- С.20-22.
9. Крылов И.Ф. Бастрыкин А.И. Розыск, дознание, следствие: Учеб. пособие.- Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – С.105.
10. ЦГА УзССР, ф. Р-904, оп. 9, д. 208, л. 1-3.
11. Азарёнок Н.В. Эволюция отечественного уголовного процесса как производства континентальной формы. – Екатеринбург: УрГЮУ, 2021. С.121-122.
12. Абдумажидов Г. Развитие законодательства о расследовании преступлений. – Т.: Узбекистон, 1974. С.95.
13. Азарёнок Н.В. Эволюция отечественного уголовного процесса как производства континентальной формы. – Екатеринбург: УрГЮУ, 2021. С.120.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).